

ВОЛОДИМИР

**СВЯЩЕННИЙ
ГЕРОЇЗМ**

О Р Д Е Н

ЛОНДОН

1964

ВОЛОДИМИР
СВЯЩЕННИЙ
ГЕРОЇЗМ

WOLHODYMYR

THE SACRED HEROISM

AN IDEOLOGICAL STUDY

SECOND EDITION

(In Ukrainian Language)

T H E O R D E R

LONDON

1964

ВОЛОДИМИР

С В Я Щ Е Н Н И Й Г Е Р О І З М

ЯК ОСНОВА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
СВІТОГЛЯДУ
ДРУГЕ ВИДАННЯ

~~1932~~

**J. V. RUDNYC'KYJ
COLLECTION**

22382

О Р Д Е Н
ЛОНДОН 1964

БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ О. ОЛЬЖИЧА
ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО, 4

Доповідь виголошена в Ольдгамі, дня 24-го серпня 1957 р. на III-му З'їзді Філії Легії Українських Повстанців у Вел. Британії. (Порівняй: »Українське Слово«, Париж, ч. 827.)

Текст справлений і доповнений.

З друкарні Української Видавничої Спільноти в Лондоні.

*Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers, Ltd.,
200, Liverpool Road, London, N.1. Tel.: NORTH 6266/7*

Проблема української національної ідеології, чи теж синтези української духовності обіймає з природи речі цілу історію нації. Однак аналіза цього питання на історичному матеріялі доби Великої Київської Держави, — Київської Русі, — виходить поза межі однієї доповіді. Я зроблю це в окремій праці п. з.: »Ідеали українського лицарства княжої доби«.

Однак вже тут хочу підчеркнути декілька фактів, що творять хребет нашої проблеми.

Коли Володимира Великого спитали, чому він так щедро роздає золото своїм лицарям, він відповів:

»З доброю лицарською дружиною можна здобути все золото світу, — але за ніяке золото світу не можна купити доброї дружини«.

Ця правда дійсна і на сьогодні, для українського націоналізму, який кладе в основу цінностей людини її характер.

Славне твердження Володимира Великого приводить на думку міт Плятона, що порівнює людські душі до металів. Людина, якої характер є золотом, чи сріблом буде творити найвищу верству і основу в тімократичній суспільності, чи в майбутній ідеальній державі.

В поставі супроти зовнішнього світу і історії українське лицарство здобулося на такий величавий пам'ятник державного мислення та ідеології, яким є «Слово про похід Ігоря».

«Русичі червоними щитами степ перегородили!»

Перегородили степ від наїзду монгольських орд.

В основі такої постави українських лицарів лежить ідея про борню Світла із Теміню, яку вони, — внуки Дажбога, сини і сили Світла, — здійснюють у боротьбі із силами і силами Теміні, темними і дикими монгольськими ордами.

Та сама ідея Борні Світла і Тьми лежить сьогодні і є актуальна в душах сьогочасних українських лицарів, які здійснюють героїчну оборону цілого людства від загрози московського імперіалізму і всього того лиха, що від нього походить і з ним в'яжеться.

Отже становище і характер священного героїзму, як основи українського світовідчужання, було вже ясно виражене і здійснюване в ідеології українського лицарства Київської Доби.

Однак, як я сказав, докладна аналіза цього питання вимагає окремої праці.

Ближче до нашої доби є період Української Козацької Держави і до питань ідеології цього періоду доводиться нам перейти.

Національно-визвольну боротьбу України в усіх часах характеризує перш за все безмежний і неперевершений в історії героїзм та жертвенність її борців і лицарів.

Жаден історик не годен спромогтися навіть на приблизну оцінку жертв боїв і куди вище число жертв погромів і знуцань над українськими повстанцями з часів Хмельниччини.

Якийсь згущений і окаянний вир наруги і насильства над мирною але свободолюбною нацією повинен би застановити істориків над філософією Зла в історії.

Конецпольські в часі одного із своїх погромів мав відібрати кількадесят тисяч крісів. І стільки було шибениць, палів, хрестів, дараб із повішеними, що їх пускали Дніпром, щоб несвітським жахом задати непереможне прагнення нації до волі.

Під Охматовом, на Дрижиполі гине по обох сторонах 15.000 убитих, ніччю, в мороз, ночі із 29-го на 30-го січня 1655 р. Гори трупів встелюють поля. Один бій тільки.

Гинуть сотні тисяч і... чудо велике: сотні тисяч за сотнями тисяч встають до бою. Розколисане море всенароднього повстання виносить на верх своїм найвищим буруном 300.000 узброєного мужа.

Хто порухає шибениці і смолоскипи із живих людей?

І хто розкаже, які муки більші? На палях, що вдиралися у внутрєнности, чи на хрестах?

Якийсь смішака Данте хотів видумати опис пекла в Божественній Комедії.

Хто видумає більш пекольні муки і тортури від тих, що їх видумували польські королєв'ята і царські пахолки?

Хто перелічить відрубані руки, виколєні очі, випалєні живцем члєни тіла, розчетвертовані тулови, замучєні на колесах тіла лицарів волі?

На варшавському ринку четвертують трупа гетьмана Сулими за те, що здобув і збуриє твердиню Кодак. На суді показуєє гетьман Сулима орден, що його дістав він був від Папи Римського. Золотий орден із мініятурою Папи Павла V-го. Його отримав Сулима як високе признання його героїчних заслуг

за те, що бравурним боєм здобуває, велику, триповерхову, турецьку галеру і триста полонених. Із цією галерею він доплив до Риму і подарував Папі Римському такий дарунок.

Але навіть такий героїзм Великого Лицаря християнської віри не вирятував його від ганьби четвертування його трупа на варшавському ринку, коли попався в руки полякам.

Наведім в цій справі свідчення Радзивіла у латинському оригіналі:

Habebat Sulima a Paulo Quinto pontifice effigiem eius auream donatam ob singulare certamen marinum quo trecentos captivos turcica trireme obtenta vi Romae pontifici presentaverat.

Цей папський орден вложили до домовини із покращаним м'ясом гетьмана Сулими, почетвертованим за те, що в обороні волі нації у геройському бою здобув твердиню Кодак.

Але годі перелічувати безліч боїв найвищої героїчної напруги.

Ще не вродився такий титан, що міг би обняти і змістити у своїй душі хоч блідий образ пекла, що його над Україною розховстують її мучителі.

Із дна цього пекла дзвонять дзвони.

Один геройський старшина козацький мучиться шість годин, вбитий на паль. Тупий паль так поволі вдирається в тіло і розриває його внутренности.

Його, набитого на паль, питають по шістьох годинах мук, яке його останнє бажання. Чортівські кати вижидають мабуть, що він покається, або проситиме смерти.

Тоді серед смертельної тиші заявляє цей Великий Лицар Богдана, що він просить, щоб дзвонили дзвони над його ще живою душею.

І дзвони задзвонили.

Серед святої пророчої погоди буде вмирати серед мук один із святих лицарів Богдана.

І пропав увесь чортівський тріумф катів.

Задзвонили дзвони перемоги духа над тілом, перемоги святого лицаря над пеклом.

І ці дзвони дзвонять над цілою історією України. Дзвони розгойдані у вічність.

Дзвони на сполох і тривогу над цілим світом.

Дзвони Шевченкового слова:

» . . . Схаменіться!

Будьте люди!«

І на зов цих дзвонів відзиваються серця лицарів України, — і міцніше від дзвонів розгойдані їх серця, — серця лицарів Священної Борні.

Чим не були ці лицарі святими?

Чи треба нам чужих взірців святости?

Чи тільки чужі церковні авторитети можуть встановлювати про святість наших національних героїв?

Чи справа Добра, Правди, Волі, Людства, Справедливости не була найвищим Ідеалом не тільки нації, але цілого людства?

Чому шукати святости тільки серед зів'ялих схимників, монахів чи аскетів?

Чому не бачити святости у повних життя, крові, радості і життєвої потуги Лицарів Козацького Ордену?

Вони ж складають ці всі цінности, життя, кров, радість і життєву потугу на вівтарі ідеалів своєї нації.

Чи могли б існувати Справедливість і Воля, як би не було сили священного героїзму, яка ці ідеали встановлює, закріплює і їх здійсненню служить?

Всі історики, що вивчають добу Хмельницького переочують чи недоцінюють факт, що всі універсали чи звернення Богдана носять на собі відпечатку Священного Героїзму.

В усіх своїх універсалах Хмельницький свідчить Богом, що прагне тільки добра, правди і справедливості, і що прагне їх не тільки для України, але для всіх її ворогів.

Ніколи в його Великому Серці не запанувало прагнення помсти. Як правдивий Лицар Святої Борні він усе знав межу між помстою і справедливістю і ніколи цієї межі не перейшов. Деякі історики вважають його злим політиком саме тому, що не пішов за голосом помсти тоді, коли здавалося, що ворог лежить простертий біля його ніг. Коли була отворена дорога на Варшаву, чому чекати йому на вибір короля на те тільки, щоб пробувати наклонити його до справедливого миру.

Сьогодні знаємо, що це не була слабкість Хмельницького, але лицарська благородність і рівночасно великий політичний розум та далекозорість державного творця, що глибоко зважив і вивчив усі питання політичної рівноваги Сходу Європи.

Козацькі хроніки, близькі до традиції козацької борні, цілком свідомо відмічують морально-ідейну велич політичної постави Хмельницького. Нова історична дійсність встає із заповіту цієї його ідеології.

Деякі історики сумніваються, чи із сьогоднішнього становища можна виправдати походи середньовічних лицарів-хрестоносців до Палестини. Вони ж наїжджали чужу землю.

Але навіть вороги України склонюють часто голув перед моральною величчю козацтва, що в

своїй історії показують стільки величавих і барвних постатей святих лицарів, без тіні неправди за ними, без пороку чи плями. І хоч пробують знецінити їх вартість чи свідомість, — хоч пробують звести їх борню тільки до так званого соціального стрижня, — то всеж таки не може ніхто із них сказати сьогодні, що справа за яку боролися козаки не була доброю, чи справедливою.

Ми знаємо сьогодні, — і в перспективі історії ця правда що раз виразніше виступає на світло, — що борня козаків за Волю України і за її Державу була священною борнею за природне право і святий обов'язок нації. Вони творили власну Державу на власній, споконвіку Богом нам данній, українській землі. Це рівночасно справа Добра, Ладу і Справедливості для цілого людства.

А отже героїзм, що служить цим найвищим ідеалам Нації і Людства одночасно, називаємо священним героїзмом.

Відкривши і визначивши його природу, відкриваємо його в цілій історії України, як її рушійну силу, як основну рису українського національного характеру і світовідчужання, що зумовлює велич історії України і весь її дотеперішній трагізм у борні із переважаючими силами оточення, яке приймало становище ненависти, неправди, кривди, визиску, неволі, деспотії, сваволі, людовбивства і всіх інших злочинів супроти людства.

У цій поставі Української Нації як Лицаря-Оборонця Правди і Справедливості заключається окремішність і виключність характеру Української Нації і вслід за тим історії України.

Без зрозуміння цього основного факту є неможливим зрозуміти і дати правильну оцінку цілій історії України.

Хоч історики дотепер не думали категоріями Правди і Справедливости, проте численні мислителі вже знають, що історія насправді є розвитком ідей, виражених чи то в релігійних системах, чи в ідейно-моральних цінностях нації.

Справжньою історіотворчою силою є ті ідеї і основані на них цінности характеру, волі і дії, що їх вносять поодинокі нації в історію людства.

Боротьба України із оточуючими її ворогами не дасться ніяк інакше зрозуміти, як тільки у світлі цієї основної різниці і питоменности характеру та ідейно-моральних цінностей Української Нації.

Тут її моральна гідність, тут її слава, тут джерело її трагедії, тут основа її майбутньої історіотворчої сили і її величі в історії.

Українська нація не шукала ніякої обітованої землі сорок літ по голодних пустинях. Не вирізувала вістря меча всі живі істоти, що замешкували обіцювану землю.

Земля України дана їй Всевишнім споконвіку, благословенна родюча скиба, що пливе молоком і медом, що шумить пшеничними ланами. Теософи вірять, що пчола і пшениця не є земського походження. Ці божественні дари були дані нашим предкам як первородний дар, як їх благословення. І споконвіку наші предки шанували ці дари як божественні, і складали їх у жертві в день Різдва Сонця.

І споконвіку жили наші прапредки на праматернім заповіднику арійської раси, плодили цю расу і годували її медом та пшеницею.

В любовному захопленні її красою я назвав цю расу пшеничною. Стільки в ній плодитої сили, стільки снаги гарячого полудня, стільки невиявленої ще потуги.

Богом, якого вибрали собі наші предки був »Бага« — Бог Ласки і Щедроти, Бог Щастя і Добро- стану, Бог широких ланів, що їх він розділював і наділював людям, а вони були основою Багатства і Творчої Радости Життя. І так зрозуміле Багатство, — як ідея і як слово — виростає з того самого ідейно-мовного коріння, що і праарійське слово — »Бага — Бог«.

В крузі таких ідей виростав характер нашого на- роду, радше миролюбивий і лагідний, живий і життєрадісний.

Коли в такій душі народився Герой...

Один із героїв Стефаника, отакий добродушний дядько, виражаючи сина на війну, питається його: »А що це таке твоя Україна?«

Тоді син підніс грудку чорної землі і сказав батькові: »Оце моя Україна!«

В цій геніяльній новелі Стефаника згущена вся історія переродження добродушного дядька у героя.

Зацитуймо це місце в оригіналі:

»— Послідний раз прийшов Андрій: він був у мене вчений. »Тату, каже, тепер ідемо воювати за Україну.

— За яку Україну?

— А він підоймив шаблев грудку землі та й каже: — Оце Україна, — а тут — і справив шаблев у груди — отут її кров, землю нашу ідем від во- рога відбирати. Дайте мені, каже, білу сорочку, дайте чистої води, абим обмивси та й бувайте здорові«.

(»Сини«, Стефаник)

Герой, що так до бою пробудиться не буде героєм розбою і здобичництва, — це буде оборонець ладу, добра, повноти щастя і радості на землі.

Це буде отже той оборонець Ладу і Добра, що його наша доба потребує.

Це буде той Лицар Правди і Справедливости, що на нього жде історія заблудженого людства.

Він не відразу пізнає свою силу, свою потугу, він не відразу пізнає горішню Вежу свого Призначення, але він пробуджується до Чину саме як Герой.

Кожний із Вас, українські повстанці, пережив таку чи подібну сцену як у новелі Стефаніка. Кожному із Вас довелося попрощатися з батьком, з матір'ю, з сестрою, чи з жінкою. Часто благословили Вас на дорогу, часом Вас не розуміли. Але й тоді, коли Вас розуміли, Ви можете вказати на такий момент у житті Вашої родини, чи Вас самих, коли пробудилася свідомість кінченості і доцільності збройної оборони оцієї грудки землі — України, споконвіку даної нам Богом. Оцей момент називаємо моментом пробудження національної свідомості в індивідуальній свідомості члена нації. Тоді він, герой нації, своєю боротьбою і кров'ю боронить крові і життя цілої нації в її космічному процесі розвитку.

Історія це процес самоусвідомлення нацією своєї сутності; через усвідомлення себе самої в процесі історії нація здійснює своє призначення.

На дні неволі українську націю пробуджують до історичної і історіотворчої дії сили Зла і Насильства, що використовуючи лагідну і миролюбну вдачу, накладають на націю своє люте ярмо. Жорстокі терпіння змушують націю до самооборони. Вона пробуджується і тоді, — і тоді стається для неї самої проблемою її власне існування у ворожому оточенні. Повстає питання як їй бути у світі, а це вже питання історії людства.

Часто не відразу знаходить нація відповідь на питання: як їй бути в історії, бути чи не бути. Часто переважають спочатку спроби опортуністичного достосування до ворожого оточення і зла. Постає внутрішня борня, часто революція за вірний світогляд і свідомість нації. Правильна розв'язка цього основного питання дає правильну поставу нації супроти історії, а отже забезпечує її розвиток на довгі сотки літ.

У цій борні, — внутрішній, чи зовнішній, — нація віднаходить себе саму для себе і для історії, знаходить свій історичний світогляд, оформлює свій історичний досвід, а отже, — ми кажемо, — дозріває у своїй національній свідомості.

Дивне диво. Усвідомлення своєї найглибшої сутності dokonується в стані, який екзистенціалістична філософія очеркує як т. зв. »граничну ситуацію«, себто при загрозі смерті, чи зустрічі із самою смертю.

В такій самій ситуації знайшлася українська нація в наведеній уже вище добі Хмельницького.

Це там, на тих мученицьких палях dokonувалася містерія найглибшого духового пробудження.

Пекольний біль розорював тілесну поволоку людини аж до її ядра. І понад цей пекольний біль, над страх смерті, над саме життя постає нова, незнана дотепер сила, — сила правди, пізнання, Сила Безсмертного Духа.

Так, є Правда, — є Сонце в житті людини і в історії. Є добро і цінність вища за життя, вища за біль і за страх смерті, —

— це Людська Гідність, це Воля Нації, це сама Нація як духова спільнота всіх її членів, живих, мертвих і ненароджених, —

— це сам Творчий Дух Людини, що животворить в історії людства.

Цей Дух і ці дійсні у ньому цінності є вищі від життя. І саме цю правду стверджується і потверджується ціною життя.

Оце є філософський зміст тих дзвонів, що дзвонили над живою ще душею Лицаря Богом Данного. Це правда, що ані смерть, ані пекольні тортури не вб'ють Живої Душі.

І тут саме є межа Влади Зла над світом.

»Не скуе Душі Живої...« — виразив цю правду Шевченко.

»І Неситий не виоре на дні моря поля!«

Так, так! Але пізнання цієї правди є дійсне і дається тільки ціною отих палів і дараб із шибеницями, що плили Дніпром.

Без цього потвердження Моральна Сила в історії людства була би недійсною. Тріумфувало б Зло і Насильство і не було б кінця пеклу на землі.

Щоб його побороти треба Сили, — але ця Сила має нову якість, — новий визначник в історії, — це Сила, що стає на послуги Добра, Правди і Справедливості. Це Сила Ясного Лицаря а не Лють Окаянного Злочинця.

Історики не зрозуміли добре різниці поміж цими двома якостями Сили, —

Силою Божественною, Ангелічною і Силою Пекольною, Демонічною.

Тому історики не розуміють і не доцінюють історії України. Вони вбачають там тільки силу поміж силами, — і то силу слабшу поміж силами більшими, зовсім не вбачаючи її нової, морально-ідейної якості, так виразно проявленої в історії України.

Нічого дивного. Шкільна історія все іде позаду поза визначеними і здійсненими в історії ідейно-

моральними цінностями. Справжні творці історії це ті, що ці цінності творять. Не ждїм нічого від чужих істориків. Тойнбі нас не помітить. Якийсь майбутній Тойнбі буде докладно досліджувати, коли саме вперше в історії України проявилось усвідомлення її виїмкової сутности: поєднання Сили — Героїзму із прагненням Добра, Правди і Справедливости.

Я згадав уже, що це сталося вже в універсалах Хмельницького. Його свідчення Богом не є тільки дипломатичною фразою, ані модерною забріханістю пропаганди, — це дійсна і хрустально чиста Правда Лицаря Святої Борні.

Після конвульсій жахливого й надлюдського болю нації потрібний був довший відпочинок до чергового її зриву і здвигу.

Здобутий у діях Хмельницького досвід мусів бути глибоко перетравлений і оформлений на площі філософського самоусвідомлення, щоб міг виявити себе формотворчою силою історії.

Віднайдення цієї нової форми не було легке. Це проблема зовсім нової в історії людства форми держави. Це та проблема, що з нею в усій її гостроті зустрінувся Хмельницький і Хмельничани.

Тому Дух Нації після свого пробудження у бурях і громах боїв Хмельницького потребував чергового втілення в душі мислителя і об'явителя Правди, що ним був Григорій Сковорода у черговому столітті.

Нас вже зовсім не здивує факт, що це саме Сковорода оформлює у філософську систему світовідчування, досвід і завдання нації на шляху до величавого самоусвідомлення.

Під цим кутом досліджуючи і вивчаючи філософію Сковороди, я присвятив цій темі окрему працю п. з. «Григорій Сковорода — Лицар Святої Борні».

Сьогодні я хотів би познайомити моїх друзів із його вченням про обов'язки воїна і лицаря.

Найяскравішим прикладом героїчного відчуження світу Сковородою є його ставлення до воєнного діла, точніше до обов'язків воїна. У своєму творі «Азбука світу» Сковорода проголошує ті основні правди, які на його думку стануть азбукою світу.

Добре виконувати своє звання можна тільки згідно із своєю внутрішньою природою. Для тих, що уроджені лицарями Сковорода формулює закони їх героїчної етики.

Цитуймо:

»Хто роджений воїном, тримайся бадьоро, озбройся, а природою скоро навчишся. Захищай хліборобство і купецтво від внутрішніх грабіжників, зовнішніх ворогів. Тут твоє щастя і радість. Бережи звання як око. Що солодше уродженому воїнові, як воєнне діло.

Відплачувати за кривду, захищати беззбройну невинність перед терпінням, боронити основи суспільності, правди, — це його пресолодке снідання, обід і вечеря. Не бійся, з Богом легко буде тобі нести голод, спрагу, холод, жар, безсоння, кроволитні рани і сам страх смерті. Це воєнне горе буде тобі, — коли діло з Богом, — сто раз приємніше за твої ранги і прибутки. Ранги може носити кожен, а діла може dokonувати тільки уроджений».

І далі:

»Не бійся вмерти тілесно, бо будеш кожную хвилину терпіти смерть духову. Відібрати від душі вроджену чинність — це значить відібрати від неї

поживу. Ця смерть є люта. Знаю, що бережеш тіло, але убиваєш душу, а це заміна зла. Не знаю, навіщо носити меч, якщо не для бою, для якого він зроблений. Не знаю навіщо носити тіло, якщо щадити віддати його за те, навіщо хто цим тілом одягнений».

Життя воїна, за дальшими міркуваннями філософа, це чиста жертва Богові. Тому і слід воїнові безстрашно боротись і вважати своє воїнство жертвою Богові. Виконання обов'язків воїна зв'язане з його спасінням.

Чи не пізнаємо по цьому вченні справжнього козацького сина і внука? Козака, що піднявшись до висот пророцтва, підносить козацьку борню за волю на найвищі вершини святої борні за правду.

Як бачимо не має в цій філософії не тільки ніякого квієтизму, чи пасивізму, але вона наскрізь сповнена героїзмом, вона є виявом постави супроти життя і борні українського козацтва, а вслід за тим і цілого народу.

Шевченко, проголошуючи слова:

»Борітеся поборете,
За вас сила, за вас правда
І воля святая!«

повторює тільки в поетичній формі слова Сквороди і проголошує по суті ті самі закони героїчної етики лицарства, повністю поєднані із релігійним відчуванням Правди як Святости.

Людське тіло, — як ми чули, — порівнює Скворода до меча. Треба цей меч уживати до борні і ані на хвилину не вагатися віддати тіло у жертві в бою, коли діло з Богом. Хто завагався б це зробити, ради марного страху за своє тіло, того жде

повна духова смерть. А отже лицареві можна досягнути спасення тільки у Святому Бою.

Діяльність Сковороди припадає на час найглибшої неволі і разом із тим найглибшого морального і ідейного упадку України.

Це був час, — я сказав би, — летаргічного сну нації після надлюдських зусиль сімнадцятого століття.

Сковорода це той, що пробуджує націю з летаргу.

Він сам уживає звороту, що »пробуджує немов би п'яного турка зо сну, тормозячи його за плечі«.

Сковорода пише:

»Світ спить, простягнувшись, глибоким, непробудимим сном, а пастирі, що пасуть воїна Божого не тільки не пробуджують його, але ще до сну заколисують: Спи, не бійся, місце безпечне, чого лякатися«.

Світ спить, — це справді відноситься до духового стану його сучасників.

Сковорода справді пробудив націю до духового життя.

Котляревський, Квітка-Основ'яненко, Костомарів, Куліш і, найбільший із них, Шевченко, — всі вони були учнями Сковороди. Шевченко виразно про це заявляє.

А отже Сковорода це був пробудник пробудників.

Справжнє відродження України зачинається із духа Сковороди. Це він узброює націю своїм вченням на довгі століття її боротьби.

Не можна достаточо сильно підчеркнути рішучий наголос Сковороди на те, що обов'язком лицаря є боротися за Правду. Його діло з Богом і тільки тоді він може досягнути щастя і спасення. Зрада героїчних ідеалів це те саме, що духова смерть,

найлютіша і єдина дійсна смерть. Смерть людини в людині.

Історія визвольної борні дає аж надто багато прикладів, що діється з людиною, коли вона позволить, щоб її душу опанував ганебний страх. Така людина стається жакливим і окаянним знаряддям Зла. Вона немов би перестає бути людиною. Подумайте на хвилину про прислужників і посіпаків Н.К.В.Д.

Це вчення Сковороди, — його етика героїчного лицарства цілком придатна для національно-визвольної борні нашого часу. Що більше слід ясно ствердити, що національно визвольна боротьба саме із цього вчення випливає. Це вчення органічно випливає і виростає із цілого історичного досвіду нашої нації.

І разом із тим Сковорода, — Дух Нації, — широким помахом дужих крил Генія ширяє на найвищих висотах загальнолюдської думки.

Вчення Сковороди про священний героїзм лицарів, який випливає із їх характеру і глибокої природи, розв'язує також питання проводу нації.

Із усіх звань найвищим званням вважає Сковорода об'явителів Правди, — ми сказали б сьогодні, — теофантів. Вони мусять відзначатися так як і лицарі цілковитою погордою смерті і тільки, переборовши страх смерті вони будуть здібні бачити і об'являти Правду.

Сам Сковорода був таким безстрашним об'явителем Правди і тому тільки зміг він пробудити нарід із неволі Зла і Неправди, що заливали Україну могучим Зміїним Потопом.

«Зміїн Потоп» — це назва одного із творів Сковороди. Він закликає своїх лицарів до борні із Семи-

головим Драконом. А цей Дракон ще потужній і його влада над світом, чи душами людськими ще дуже міцна.

Нація тільки тоді досягне свого горішнього лету, коли піднесеться на ті висоти, на яких жив її пророк.

Коли стошістдесять років після смерти Великого Пробудника нація не спромоглася навіть на повне видання його творів, то це свідчить про якусь дуже серйозну затримку в її духовому рості і визволенні. Це свідчить, що вона ще не віднайшла своєї духовости, свого власного голосу в історії людства, своєї ідейно-моральної суверенности.

Чи герої, які не бояться смерти, — питаюся цих героїв, — чи ці герої бояться, — повторюю, — чи бояться заглянути в очі тим правдам, що їх об'явив Сковорода і що ними він пробудив цілу націю?

Чи бояться, що на вірлиних висотах визволеної думки ще чого доброго голова закрутиться?

Шевченко народився із найчистішого духа Сковороди і продовжує його працю над духовим пробудженням нації. Шевченко розвиває ідеї Сковороди, надає їм емоційної динаміки, конкретизує їх у світі ідейно-політичної борні нації і довершує діла Сковороди. Він справді пробуджує цілу націю до героїчного чину.

Пробудницька роля Шевченкового Генія надто відома, щоб над нею довше зупинятися.

Однак дослідники Шевченка не звернули достаточної уваги на почування святости, що є основною силою його творчости і його героїзму.

Для синтези української духовости має однак першорядне значення той факт, що творцем Ідеї

Священного Героїзму у площі філософського думання був саме Сковорода.

А отже маємо безперервний ланцюх духового розвитку у трьох минулих століттях.

Хмельницький, Сковорода, Шевченко, — це три чергові втілення того самого і єдиного Духа Нації.

Це були дійсні провідники української нації із ласки Божої, із онтологічного ядра самої Нації. Їх чин, їх ідея на довгі століття визначили зміст і напрям розвитку нації, її долю і ролю у світі.

Із перспективи цього могутнього росту виразно видно її майбутню Велич і Вічну Славу в історії Людства.

Нація, що перша стане на духових висотах Прометея із Кавказу Шевченка, станеться справжнім Прометеем для цілого людства.

Це могутнє об'явлення лицемірства і облуди т. зв. «месіянїзмів» в історії, — це бичування того лицемірства, яке прикриває свій жорстокий імперіалїзм і людозненависть авторитетом церков.

»За кого ж Ти розпинався,
Христе, Сине Божий?
За нас добрих, чи за слово
Істини? Чи, може,
Щоб ми з Тебе насміялись?
Воно ж так і сталось!
Храми, каплиці і ікони,
І ставники і мірри дим,
І перед образом Твоїм
Неутомленнї поклони, —
За кражу, за війну, за кров, —
Щоб братню кров пролити просять,
І потім в дар Тобі приносять
З пожару вкрадений покров! . . .«

(»Кавказ«)

Священний героїзм Шевченка це не тільки боротьба проти тиранів, — це нещадний похід проти всякої облуди, лицемірства й неправди в історії людства.

Це борня не тільки проти тиранів, але й проти ідолів, що стоять тиранам до послуги.

Бог Шевченка це Живий Дух Правди, Добра і Волі, — а не уосібнення і образ Людського Деспота із бичем у руках на Божому престолі.

О, Шевченко був більше відважний ніж Вам здається, лицарі і герої. І з такої відваги повстає історія людства.

Саме на цих висотах теофанії, себто Богооб'явлення зв'язок філософії Шевченка із філософією «Зміїного Потопу» Сковороди є найбільш очевидний.

Не досить сказати, що національний світогляд Шевченка є революційний і героїчний. Треба ще виразно сказати, що цей героїзм є священний.

І ця окрема барва відрізняє український героїзм від трагічного героїзму Шопенгауера. Трагічний герой Шопенгауера протиставить себе одного цілому зовнішньому світові і... трагічно гине. Так само «Воля» в розумінні Шопенгауера є протиставленням цілій решті світа. Вона «експандує», — розливається в просторі і... гине. В українському світовідчужанні герой здійснює якесь творче і конструктивне завдання. Він бореться із силами негачії, і морального Зла, що перешкаджають у створенні Ладу і Добра. Отже позитивні моральні якості є нерозривно зв'язані із відчужанням українського героїзму.

До поглиблення цієї теми доведеться мені вернути ще не один раз у моїх працях. Тут хочу тільки

начеркнути основну різницю між українським і німецьким героїзмом.

Цю різницю двох світоглядів відчули українські повстанці на вістрях своїх і німецьких багнетів.

Так, так, Дорогі Браття, навчіться цієї правди, що поза силою зброї чи багнета діє в історії Сила Ідеї, якій ці багнети служать. Це діється зовсім незалежно від того, чи поодинокі власники багнетів розуміють цю справу, чи ні.

Чи треба доказувати українцям, чий зловіщий дух і чия філософія стоїть поза багнетами московського большевика?

А чи не треба нам підняти до висот всесвітньої філософії оцю дивну і незбагненну ще силу Твоєї Душі, український повстанче, — цю Силу, що поза вістрям Твого багнета у Твоім серці горіла?

Цю сутність українського героїзму усвідомлював собі Василь Стефаник і він надає цій правді мистецький вираз.

Вернемо до долі двох синів із новелі Стефаніка »Сини«. Це ті самі сини, що із них старший, Андрій, показував кінцем своєї шаблі землю України і її кров у власному серці. Ця кров була пролита. Смерть цих двох синів відбивається в душі старого батька потрясаючим до глибини душі релігійним катаклізмом.

Читаймо Стефаніка:

»Він зварив кулешу, убрав білу сорочку, повечеряв і затих. Потім прикляк до землі і молився:

— А ти, Мати Божа, будь мойов газдинев. Ти з своїм сином посередині, а коло тебе Андрій та Іван по боках. Ти дала сина одного, а я двох«.

(»Сини«, Стефанік)

Тут немов зривається якась занавіса, що заслонювала ще не виявлену глибину душі українського селянина.

Смерть двох синів, — чи кажучи загальніше, трагедія Крут і Базару, — потрясає українську душу до не проявлених ще глибин. В розораному серці заторкує і пробуджує до життя Силу Українського Героїзму, поєднану із якоюсь невиявленою, релігійною містерією. Український селянин, — оцей батько із новелі Стефаніка, — ще не усвідомлює собі сутності цієї Сили, але вона вже пробуджена в його серці і він у найглибшому душевному потрясенні відважно, чи богохульно порівнює смерть двох його синів до смерти Христа.

В душі цього селянина справа смерти його синів набрала вже того самого значення, сили і святости, що смерть Ідеального Спасителя із його віри. Отже його сини згинули в обороні Правди, Добра і Справедливості. Тоді в душі батька повстає справедливе питання: чим гірша жертва його синів, — свідома жертва їх крові і життя, свідомо, вільно і доцільно складена, — чим гірша ця жертва від жертви Священномученика.

Увесь цей катаклізм, — прозріння, божевілля, чи богохульства, — згущує Стефанік в одному геніальному образі:

»Ти дала сина одного, а я двох«.

Але їх не було тільки двох в історії України, двох Лицарів Священного Героїзму, оборонців Волі, Добра і Правди.

Під Крутами було їх триста, під Базаром їх було Триста'ятдесятьдев'ять, . . . чи скільки.

Хто порухає точніше, хто порухає їх всіх . . .

Зачинаємо розуміти справжню сутність історії як втілення і здійснення Ідеї. І це є наше ідеалістичне розуміння історії.

Загони українських повстанців і утворена із них Українська Повстанська Армія є спадкоємцем і носієм українського священного героїзму і його яскравим виразом у історії людства.

Однак в обличчі світа наслідком довготривалої ворожої нам пропаганди, чи недостаточної ясности виразу і відсічі з українського боку, український націоналізм дуже часто зміщували чи змішують із німецьким націоналізмом.

Поскільки німецький націоналізм через своє загарбництво чужих земель і народовбивство засуджений за відомі світові злочини, — цей негативний засуд чи негативне відношення переносить ворожа пропаганда на український націоналізм.

Отже слід виразно сформулювати основну різницю поміж ними:

Один і другий націоналізм визнає Силу, — а зокрема Збройну Силу, як рушійну силу історії.

Але коли в німецькому націоналізмі сила є сама для себе правом і законом і ніякого морально-ідейного виправдання не потребує, —

то в розумінні українського націоналізму Сила служить Ідеї і Праву. Творча історична Ідея, Право, Правда і Історична Справедливість є понад Силою. Сила є збройним рам'ям Права і Правди.

Зілюструю це на прикладі:

Ні один злочинець не прийшов би до суду, якщо не привела б його сюди збройною силою поліція. Без цієї збройної сили не можна би ані видати за суду, ані покарати злочинця. Однак поліціант, що привів злочинця і його сила, ще не є сама по собі

правом, чи справедливістю. Отже сила в цьому випадку не є правом сама для себе, але служить для здійснення права.

Однак у міжнародних відносинах в дотеперішній історії людства такої сили ані установи, що служила б Праву не було. Дотеперішні міжнародні організації є тільки виразом міжнароднього укладу сил. Злочинці супроти людства засідають у т. зв. міжнародніх трибуналах.

На правдивого Лицаря Волі, Добра і Справедливості людство ще чекає.

Український націоналізм боронить права своєї нації на свою, споконвічно його власну Землю, Волю і Державу. Отже це добра справа. Це справа, якій повинно симпатизувати добросовісне людство, чи теж добросовісна частина людства.

Наша справа нерозривно поєднана із встановленням Права і Справедливості між народами світу. Українській Збройній Силі призначено отже високе, світотворче завдання бути самим Королем Артуром між народами. Його Округлого Стола ще не має.

Українська Збройна Сила служить отже не тільки Праву, але найвищим і найбільш сміливим Ідеалам Людства.

Я згадав про те, що українські повстанці відчули різницю цих двох націоналізмів на кінці спрямованого проти них вістря німецького кріса і на своїх власних, прошитих німецькими кулями грудях.

Цю різницю треба собі чітко усвідомити в площині ідеології.

Сила не є сама собі правом, як вчить німецький націоналізм.

Сила є основою Права і його збройним рам'ям — як учить Сковорода і як це відчуває кожний український герой.

Треба однак ствердити, що ідеологічні позиції українського націоналізму в цьому питанні не все були зовсім чіткі і це затьмарювало Діамант Правди в душі Українського Героя. В ядрах цього Діаманту Правди горить непоборна Сила Священного Героїзму. Ця Сила ще не проявила повноти своєї, сильнішої від атомової енергії, Потуги.

Природу цієї Сили треба собі глибоко усвідомити.

Олег Ольжич ось як характеризує душу українського вояка-лицаря у своїй поемі «Піхотинець»:

»Душа відділилась від тіла
Ще там на майдані міськім.
Врочиста така, білокрила,
Літає і в'ється над ним.

А тіло, струнке і спокійне,
Ступає в холодних рядах.
Довіку його не обійме
Ні сумнів, ні згадка, ні страх.

І радісно духу дивиться,
Як тіло тяга кулетом,
Стискає гарячу рушницю
І вперто повзе наперед».

Цей образ урочистої, білокрилої душі «братів суворих і великих» — це дійсне і глибоке відображення Священного Героїзму як основної сили душі пробудженого до Чину українця.

З такої морально-ідейної постави випливає відчуття Ольжичем Божественности Нації:

»О, Націє, дужа і вічна, як Бог, —
Не це покоління холопів, —
Хто злото знеславить твоїх перемог
При Корсуні і Конотопі?

О, Націє, що над добро і над зло,
Над долю і ласку і кару,
Поставила тих, що їх сотні лягло
У дні незабутні Базару«.

Нація як Бог є понад маленькими, людськими догмами про добро і зло, — бо вона сама є виразом Божественного Права і Правди, що через її Священний Героїзм здійснюються в історії.

У цій геніальній поемі Ольжич проголошує зовсім ясно принцип Морально-Ідейної Суверенности Нації, яка є прямим виявом Божественности в історії.

Справді історія людства жде такого Великого Народу, який нарешті здійснив би це високе завдання Народу-Лицаря Правди, — Народу — Короля Артура.

Ольжич цілком свідомий того, що великий зрив українського націоналізму буде мати своє завершення у нечуваному і неподвиженому рості цілої нації:

»О, вірте, всі мури земного впадуть,
Як серце обернеш у сурму.
Найвищі бо вежі духовости ждуть
Твого шаленого штурму«.

У наведеному розумінні Ольжичем Нації як Бога треба шукати дороговказу і наказу до штурму на найвищі Вежі Духовости.

До цього штурму закликаю Вас, браття і лицарі-повстанці.

С Л А В А У К Р А Ї Н І !

